

IJTIMOY TARMOQLARDA AXBOROT TARQATISH MEZONLARI

Maftuna Jo‘rayeva
O‘zJOKU magistranti

ANNOTATSIYA

Sivilizatsiya natijasida insonlar o‘zlarini axborotga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida turli xil kashfiyotlarni amalga oshirdi. Internetni texnik imkoniyatidan foydalanib insonlarni muloqotga bo‘lgan ehtiyoji hisobiga “Ijtimoiy tarmoqlar” deb ataluvchi yangi bir soha, yo‘nalish shakllandi. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlar va ularning axborot manbasi sifatida tutgan o‘rni hamda axborot tarqatish mezonlari xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Internet, ijtimoiy tarmoqlar, onlayn jurnalistika, axborot manbasi.

INFORMATION DISTRIBUTION CRITERIA IN SOCIAL NETWORKS

Maftuna Jorayeva
Master of UzJOKU

ABSTRACT

As a result of civilization, people made various discoveries in order to satisfy their needs for information. Using the technical capabilities of the Internet, a new field and direction called "Social networks" was formed due to the need of people to communicate. This article talks about social networks and their role as a source of information, as well as information dissemination criteria.

Keywords: Internet, social networks, online journalism, information source.

KIRISH VA DOLZARBLIGI

Bugungi kunga kelib keng jamoatchilikning qiziqishiga sabab bo‘layotgan, ba’zi o‘rinlarda tashvishga solayotgan; inson ruhiyati, jamiyatdagi ijtimoiy siyosiy o‘zgarishlarga o‘zini yetarlicha ta’sirini ko‘rsatayotgan ijtimoiy tarmoqlarning shakllanishi, ayni paytda dunyo miqyosida ommalashuvi, hozirgi tarmoqlar faoliyatining mavqeyi, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarning an’anaviy jurnalistikaga o‘tkazayotgan ta’siri alohida tadqiq qilishni talab etadigan masalalardandir. Sivilizatsiya natijasida insonlar o‘zlarini axborotga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida turli xil kashfiyotlarni amalga oshirdi. Internetni texnik imkoniyatidan foydalanib insonlarni muloqotga bo‘lgan ehtiyoji hisobiga “Ijtimoiy tarmoqlar”- deb

ataluvchi yangi bir soha, yoʻnalish shakllandi. Dastlab shunchaki kim bilandir muloqot qilish uchun xizmat qilgan ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunga kelib jamiyat hayotida yuz berayotgan ijtimoiy-siyosiy oʻzgarishlarga oʻzining ilgʻor fikrlari bilan munosabat bildiruvchilar insonlar uchun tengsiz bir vositaga aylanishga ulgurdi. Bugun ijtimoiy tarmoqlar nafaqat faol fikrli yoshlarni asosiy vaqtini oʻtkazuvchi joyga, balki taʼbir joiz boʻlsa, ommaviy axborot vositalarining oʻrnini bosa oluvchi vositaga aylandi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, Ijtimoiy tarmoqlar orqali olingan maʼlumotlarning tezkorligi, ularni ishonchlilik darajasi va tarmoqlarda uzatilgan axborotning jamiyat hayotiga qanchalik taʼsir oʻtkazayotganini oʻrganish, uning ijobiy imkoniyatlarini toʻgʻri baholash va boʻlgʻusi salbiy oqibatlarini iloji boricha yumshatishga yetarlicha asos boʻlib xizmat qiladi.

METODLAR VA OʻRGANILGANLIK DARAJASI

Ijtimoiy tarmoqlar tushunchasi tarixan uncha uzoqqa borib taqalmaydi. Ushbu termen internet bilan bogʻliq boʻlib bevosita internetni rivojlanishi bilan yuzaga kelgan. Maʼlumki dastlab internet kashf qilinganida uni harbiy maqsadda foydalanish koʻzda tutilgan edi. Lekin keyinchalik internet hamma foydalanishi uchun ochiq qilib qoʻyildi. Bu narsa uni taraqqiyotiga xizmat qildi. Vaqt oʻtishi bilan odamlar undan maʼlumot olish kerakli axborotlarni tarqatish vositasi sifatida keyinchalik esa muloqotning asosiy manbayiga aylantirdi. Ijtimoiy tarmoqlarning keng miqyosida ommalashuvi 2004-yildan keyingi davrga toʻgʻri keladi[1,B.4]. Shu yili AQSH da keyinchalik dunyoga mashhur boʻlgan “Facebook” jamoatchilik tarmogʻiga asos solindi. Soʻngi yillarda xorijiy ilmiy adabiyotlar ichida Ijtimoiy tarmoqlar faoliyatiga doir asarlar juda kam uchrasa-da chop etib kelinayapti. Ularning aksariyati Ijtimoiy tarmoqlarning paydo boʻlish tarixi, ularni ishlash prinsiplari, tasnif va turlari va asosan texnik imkoniyatlariga bagʻishlangan asarlardir. Mazkur maqolaning nazariy asoslari sifatida shu soha yoʻnalishida yaratilgan va ishni yozishda bevosita foydalanilgan muhim ilmiy adabiyotlar, xususan, ingliz olimlaridan Peter E. Mayeux, Steve Jones, rus olimlaridan Yevgeniy Vayner, Yevgeniy Gorniy, Viktor Pasko, Viktoriya Suxarova, shuningdek, oʻzbek olimlaridan filologiya fanlari nomzodi D.Rashidovning bir qator qoʻllanmalarini va koʻplab Internet manbalarini keltirish mumkin. Oxirgi yillarda mamlakatimizda axborot xavfsizligi va mafkuraviy tahdidlardan himoyalanih masalasi dolzarb ahamiyat kasb etib borayotganligi tufayli, bunday tahdid va xavflarni asosan global tarmoq orqali yuzaga kelayotganligi tufayli bu mavzu yuzasidan bir qancha ilmiy risolalar, qoʻllanma va adabiyotlar yaratildi. N. Umarovning “Globallashuv sharoitida axborot xurujlariga qarshi kurash” “Axborot xavfsizligi: muammo va yechimlar”, D.Quronovning “Mafkuraviy tahdid va yoshlar tarbiyasi”, X. Ochilovning “Demokratiya niqobidagi tahdid” asarlarida asosiy eʼtibor

chetdan kirib kelayotgan axborotlarning zararli ta'siri hamda milliy mafkura targ'ibotining ahamiyatiga qaratilgan.

TADQIQOT NATIJALARI

Ijtimoiy tarmoq - (inglizcha social networking service so'zidan) ijtimoiy xizmat ko'rsatuvchi internet tarmog'i, platforma, onlayn servis yoki veb-sayt³. Ijtimoiy tarmoqlar unchalik uzoq tarixga ega emas. Internet 1985-yil vujudga kelgan bo'lib, dastlab bu tarmoqdan odamlar ma'lumot olish elektron pochta ochib, birbiriga xabar jo'natish maqsadida foydalangan bo'lsa, keyinchalik internetning texnik imkoniyatlaridan odamlarning muloqotga bo'lgan ehtiyojini hisobga olib, ijtimoiy tarmoqlar vujudga keldi. 2005-yildan hozirgi kungacha bo'lgan davrni ko'pchilik ekspertlar Internetning "ijtimoiylashuvi" bilan bog'laydi. Darhaqiqat, AQSHda dastlab paydo bo'lgan Friendster, MySpace kabi ijtimoiy tarmoqlar bu davrga asos soldi. Biroq so'nggi 2-3 yil ichida bu sohaning "otaxonlari" ma'lum darajada undan ortda qolib ketdi, foydalanuvchilarining e'tiboridan qolishga ham ulgurdi[2,B.56]. Bunga asosiy sabab 2004-yilning 1-fevralida Garvard universiteti talabasi Mark Sukerberg tomonidan ishga tushirilgan Facebook saytining paydo bo'lishini keltirish mumkin. 1984-yilda tug'lgan Mark Sukerberg o'sha vaqtda talaba edi[3,B.88.] U o'zining kursdoshlarini nimalar qiziqtirishini, qanday qo'shiqlar eshitishi-yu, ularga nimalar yoqmasligi haqida ko'p o'ylardi. U Garvard universiteti talabalari uchun mo'ljallangan lokal tarmoqni takomillashtirishga harakat qila boshladi. Keyinchalik Facebook nomi bilan mashhur bo'lgan jamoatchi ijtimoiy portalini tashkil qilib, unda foydalanuvchilarga fotosuratlarini va o'zlari haqidagi istagan ma'lumotlar – ilmiy va ijodiy qiziqishlaridan tortib, to maishiy turmush va sevgi muhabbat sohasidagi axborotlarni joylashtirishni taklif etadi. Tabiiyki, bu narsa ko'pchilikni qiziqishiga sabab bo'ladi. Bir kuni u ikkita qizni rasmini tamoqqa joylashlashtirdi va qaysi biri chiroyli degan so'rov o'tkazdi. Bu haqida saytdagi barcha foydalanuvchilarga xabar jo'natdi. Xabarni olgan ishtirokchilar chap yoki o'ngdagi qizni tanlab ovoz berishi kerak edi. Natija esa kutilganidan ham yuqori bo'ldi. Bir kecha-kunduzda saytga 22 ming odam tashrif buyurdi. Shu tariqa sayt o'z auditoriyasini kengaytirib bordi. To'rt yil davomida universitetning oddiy portali millionlab ro'yxatga kirgan foydalanuvchilar uchun sevimli Internet- manzil bo'lib qoldi. 2008-yil dekabr oyi holatiga ko'ra, saytda 80 milliondan ortiq faol ishtirokchilar qayt etilgan bo'lsa, 2009-yil noyabr oyida ularning soni 350 millionni tashkil etdi va ko'rsatkich doimiy ravishda oshib bormoqda. Xususan, SocialBakers tadqiqot agentligining ma'lumotlariga ko'ra, hozirda Facebook foydalanuvchilari soni 900 milliondan oshib ketgan.⁵ Oradan ikki yil o'tib, AQSH da yana bir boshqa ijtimoiy tarmoq – Twitter paydo bo'ldi. Insoniyat tarixidagi eng birinchi "tvit"ni ("tweet" – "Twitter"

mikrobloglar servisi orqali jo‘natiladigan, uzunligi 140 belgidan oshmagan qisqa xabar) 2006yilning 21-mart kuni, osmonni qora tun qoplab olgan bir vaqtda — taksi, kuryer va shunga o‘xshash xizmatlar uchun internet orqali buyurtmalarni qabul qiluvchi dispetcherlik kompaniyasining egasi — Jek Dorsi (Jack Dorsey) yozgan edi. SMSning qisqalik tamoyilini ijtimoiy tarmoq bilan birlashtiruvchi uning g‘oyasi, oradan besh yil o‘tib, ahamiyati jihatidan, “Facebook” bilan bahslashga oladigan va, o‘rni kelsa, undan-da o‘zib keta oladigan hodisaga aylandi[4,B.22] Ushbu tarmoqni boshqa ijtimoiy tarmoqdan asosiy farqi unda biror fikrni yozish uchun faqat 140 ta belgidan foydalanish mumkin edi. Bu narsa ko‘pchilikka ma’qul keldi. Chunki axborot texnologiyalari rivojlangan sari kishilar ko‘proq informatsiya olishga harakat qila boshladi. Endi uzundan uzoq matnlarni o‘qishga odamlarda xohish yo‘q edi. American Life loyihasining ekspertlari internet kelajagi haqida quyidagi fikrlarni keltirishgan edi: “Doimo yoqiq turadigan va tezligi yuqori bo‘lgan internet, kommunikatsiyani shunchalik yengillashtiradiki, masofa tushunchasining ahamiyati juda pasayadi, “Odamlar hajmi kamroq ma'lumotlarni o‘qishga harakat qiladilar, ya'ni hajmi qanchalik katta bo‘lsa unda ma'lumot shunchalik kam bo‘lishi, vaqtni bekor sarflash mumkin”. Bu fikr oradan 10 yilcha vaqt o‘tgandan keyin o‘z isbotini topdi. Endilikda odamlar dunyoning xohlagan qismidagi o‘z do‘stlari bilan bir vaqtni o‘zida ijtimoiy tarmoqlar orqali onlayn muloqatga kirishishi va bu jarayonda vaqt va masofa tushunchasini unitishi mumkin edi. Internet xususan Ijtimoiy tarmoqlar shunday imkoniyatni yaratib berdi.

XULOSA

Olimlar keyingi siyosiy jarayonlarda qurol emas, balki bilim va axborot hal qiluvchi kuchga aylanishi haqida tinmay bong urayapti. Bu jarayonlarda Ijtimoiy tarmoqlar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu yaxshimi yoki yomonmi? Ijtimoiy tarmoqlarda axborot tarqatish erkinligi – nazoratsizlik (yoki aksincha axborotni qat’iy nazoratda ushlab turishmi?) yaqin istiqbolda qanday oqibatlarga olib kelishi mumkin.? Faoliyati hech qanday rasmiy yoki axloqiy hujjatlar bilan chegaralanmagan Ijtimoiy tarmoqlar davlatlar tinchligi insonlar ruhiy salomatligiga qay darajada xavf solmoqda yoki aksincha Ijtimoiy tarmoqlar faoliyatiti jamiyat rivojiga qay darajada hissa qo‘shmoqda? Ijtimoiy tarmoqlar davlatlar tinchligi, insonlarni ruhiy salomatligiga xavf solmaydimi? Bu masalalar yuzasida xozircha aniq bir fikrni aytish qiyin. Chunki Ijtimoiy tarmoqlar ham inson tafakkurini maxsuli hisoblanadi. Unda tarqatilayotgan axborotlar ong va psixalogiya bilan chambarchas bog‘liq hodisa bo‘lib, u ongga yetib borgan, ta’sir etgan holatdagina mavjud bo‘ladi. Tarmoqlar faoliyatining bundan keying taraqqiyoti jamoatchilik fikrini boshqarish yo‘lidagi harakatlari ham shu qonunyalarga asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Солганик Г. Я. О языке и стиле газет, М.: “Прогресс”, 2007.
2. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: 2000.
3. Тоффлер Э. Футурошок, М.: “Издательство АСТ”, 2002. 20.
4. Умарова Н. Ахборот хавфсизилиги: муаммо ва ечимлар. Т.: “Академия”, 2008.